

БҮЙТЕК ЭЛЬВИРА ҚАЗЫБЕКБИҚЫЗЫ

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАСТАРЫНЫҢ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТЫЛУЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ: БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ МЕН МЕХАНИЗМДЕРІ

8D04101 – «Экономика» мамандығы бойынша философия докторы
(PhD) дәрежесін алуға арналған диссертациялық жұмысына

АҢДАТПА

Диссертациялық жұмыс тақырыбының өзектілігі.

Жағандану жағдайында әлеуметтік-еңбек қатынастары саласы еңбек процестерін реттеу тетіктерін жаңғыртуды талап ететін елеулі өзгерістерге ұшырайды. Жұмыспен қамтудың жаңа нысандарын енгізу мәнмәтіндегі әлеуметтік-еңбек қатынастарын реформалау - бұл еңбек ресурстарын басқарудың жаңа тәсілдерін іздеу, жұмысшыларды әлеуметтік қорғау жүйесін күшейту, сондай-ақ институционалдық құрылымдарды қазіргі еңбек нарығының нақты қажеттіліктеріне бейімдеу қажеттілігімен қатар жүретін даулы процесс. Мұндай жағдайда еңбек тәжірибесі шектеулі және бәсекеге қабілеттілігі төмен жастар көбінесе құрылымдық жұмыссыздық немесе жартылай жұмыспен қамтылу тобында болады. Халықаралық тәжірибеде еңбекке қабілетті халықтың осал, бірақ сонымен бірге стратегиялық маңызды бөлігі ретінде жастарды жұмысқа орналастыру мәселелеріне басымдық беріледі. Атап айтқанда, дамыған елдерде дуальды білім беру бағдарламаларын ендіру, кадрларды даярлау жүйесі мен экономиканың нақты сұраныстары арасында тығыз байланыс орнату арқасында жастарды еңбек нарығына тартудың жоғары көрсеткіштеріне қол жеткізілді.

Соған қарамастан, жоғары дамыған экономикалар жағдайында да жас ұрпақты өзгермелі еңбек жағдайларына бейімдеу мәселелері сақталуда, бұл жаңа сын-қатерлерді ескере отырып, жұмыспен қамту саясатын үнемі жетілдіру қажеттілігін растайды. Жастардың кәсіби жүзеге асырылуы, оның еңбек нарығына табысты ықпалдастығы және экономикалық процестерге белсенді қатысуы жұмыспен қамтудың ағымдағы жай-күйіне ғана емес, сонымен қатар ұлттық экономиканың тұрақты дамуының ұзақ мерзімді перспективаларына да тікелей әсер етеді.

Жоғарыда көрсетілген жағандық үрдістер аясында Қазақстан да жастарды жұмыспен қамту саласында бірқатар өткір сын-қатерлерге тап болады. 2023 жылғы мәліметтер бойынша. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының мәліметі бойынша, 2023 жылы жастардың саны елдің жалпы халқының шамамен 25% құрады, бұл олардың жұмыспен қамтылуына және кәсіби іске асырылуына жәрдемдесудің тұрақты және тиімді жүйесін қалыптастырудың маңыздылығын көрсетеді [1]. Қалыптасқан жағдай көбінесе кадрларды даярлау жүйесі мен еңбек нарығының нақты талаптары арасындағы

құрылымдық сәйкессіздікке, сондай-ақ жас мамандарды жұмысқа орналастыруды сүйемелдеу тетіктерінің жеткіліксіз дамуына байланысты.

Соңғы жылдары елімізде жастарды жұмыспен қамту саласында тиімді саясатты қалыптастыруға бағытталған мемлекеттік стратегиялық құжаттар мен мақсатты бағдарламалар қабылданды және іске асырылды. Ең маңызды бастамалардың қатарында «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» ҚР Заңын, нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасын, Кәсіпкерлікті дамытудың 2021-2025 жылдарға арналған ұлттық жобасын, Қазақстан Республикасының еңбек нарығын дамытудың 2024-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын, сондай-ақ білім беру мекемелері түлектерінің бастапқы кәсіби тәжірибесін алуға бағытталған «Жастар практикасы» бағдарламасын атап өтуге болады. Сонымен қатар, осы зерттеудің маңыздылығы Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2024 жылғы 2 қыркүйектегі «Әділ Қазақстан: заң және тәртіп, экономикалық өсу, қоғамдық оптимизм» атты халыққа Жолдауында белгіленген жастарды жан-жақты қолдау мен жұмыспен қамтуды дамытудың басымдықтары аясында айтарлықтай артып келеді, онда еңбек нарығының нақты қажеттіліктеріне сүйене отырып және елдің жаңа экономикалық бағытының мақсаттарына сәйкес жастарды жұмыспен қамту саясатын құру міндеті қойылған.

Жоғарыда аталған жағдайларды ескере отырып, заманауи жаһандық сын-қатерлер жағдайында жастарды жұмыспен қамтудың теориялық және әдіснамалық аспектілерін жан-жақты зерттеу және терең зерттеу қажеттілігі ерекше өзекті болып отыр. Жас ұрпақты кәсіби іске асыру процестерін кешенді ғылыми тұрғыдан түсіну, мемлекеттік қолдаудың тиімді тәсілдерін әзірлеу, сондай-ақ кәсіптік даярлау жүйесі мен еңбек нарығының өзекті сұраныстары арасындағы келісілген өзара іс-қимылды қамтамасыз ететін теориялық-әдіснамалық негіздерді қалыптастыру талап етіледі. Жастарды жұмыспен қамту саласындағы халықаралық тәжірибеге жүгіне отырып және әртүрлі елдердің әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктерін ескере отырып, Қазақстан жағдайында бейімделу және қолдану үшін қызығушылық тудыратын бірқатар тиімді тәжірибелер мен тетіктерді бөліп көрсетуге болады. Оларды талдау және салыстырмалы бағалау ұлттық контекст пен орнықты дамудың басымдықтарын ескере отырып, қолайлы шараларды енгізудің орындылығын негіздеуге мүмкіндік береді.

Осылайша, осы диссертациялық зерттеудің өзектілігі күмән тудырмайды.

Зерттеудің мақсаттары мен міндеттері.

Диссертациялық жұмыстың мақсаты қазіргі заманғы жаһандық сын-қатерлер жағдайында негізгі басымдықтарды таңдау және Қазақстанда жастардың жұмыспен қамтылуын реттеу тетіктерін жетілдіру бойынша теориялық-әдіснамалық тәсілдерді әзірлеу болып табылады.

Зерттеу мақсатына сәйкес келесі негізгі міндеттерді шешу ұсынылады:

– классикалық, кейнсиандық, неоклассикалық, институционалдық және цифрлық экономикалық ой шеңберінде жастарды жұмыспен қамтудың теориялық тәсілдерін зерттеу;

- ЕО, Азия және Латын Америкасы бағдарламаларын, сондай-ақ қос білім беру модельдерін қоса алғанда, жастарды жұмыспен қамтуды ынталандырудың шетелдік тәжірибесін қорытындылау;

- жаһандық сын-тегеуріндер мен әлеуметтік-экономикалық трансформация жағдайында жастардың жұмыспен қамтылуын реттеудің тұжырымдамалық моделін әзірлеу;

- өңірлік еңбек нарықтарының аумақтық ерекшелігі мен серпінін ескере отырып, Қазақстандағы жастардың жұмыспен қамтылуының ағымдағы жай-күйіне талдау жүргізу;

- құрылымдық, институционалдық және білім беру шектеулерін қоса алғанда, жастарды жұмысқа орналастырудың негізгі проблемалары мен кедергілерін айқындау;

- Қазақстанда жас мамандарды жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу факторы ретінде жұмыс берушінің тартымдылығының маңыздылығын бағалау;

- тұрақты дамудың ұзақ мерзімді міндеттерін ескере отырып, жастарды жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік саясаттың басым бағыттарын айқындау;

- цифрлық құралдарды, бизнеспен әріптестікті және кәсіптік білім беруді реформалауды қоса алғанда, жастарды жұмыспен қамтудың жаңа саясатын іске асырудың тиімді тетіктерін ұсыну;

- еңбек нарығындағы өзгерістер жағдайында жұмыс берушілердің тартымдылығын арттырудың тиімді стратегиялық бағыттарын негіздеу.

Зерттеу пәні. Қазіргі жаһандық сын-қатерлер жағдайында Қазақстан Республикасында жастарды жұмыспен қамтудың әлеуметтік-экономикалық процестері.

Зерттеу нысаны. Қазақстанның еңбек нарығындағы еңбекке қабілетті жастары.

Зерттеу әдістері. Зерттеудің теориялық және әдіснамалық базасын жастардың жұмыспен қамтылуын және жұмыс берушінің тартымдылығын зерделеудің заманауи ғылыми тәсілдері, сондай-ақ сапалық және сандық әдістерді қолдану құрайды, бұл HTTL (hospitality, travel, tourism, and leisure) секторының цифрландыру процестері мен салалық ерекшеліктерін ескере отырып, Қазақстандағы жастар арасында жұмыс берушінің тартымдылығын қабылдауды айқындайтын факторларды жан-жақты бағалауға мүмкіндік берді. Жұмыс аясында келесі әдістер қолданылды:

- Webropol платформасы арқылы сауалнама жүргізу және деректерді жинау үшін кәсіби маркетингтік компанияның қызметтерін пайдалану (респонденттердің жауаптарын бағалау Лайкерттің бес балдық шкаласы бойынша жүзеге асырылды);

- SPSS бағдарламалық жасақтамасын қолдана отырып, Promax айналмалы негізгі осьтік эксплораторлық факторлық талдау (EFA) (23.0 нұсқасы);

- Harman тесті мен толық коллинеарлық талдауды (Full Collinearity vifs) қоса алғанда, жалпы әдістің (Common Method Bias) сәйкессіздігін тексеру;

– Кронбахтың сенімділік коэффициентін (Cronbach's α), құрама сенімділікті (Composite Reliability, CR) және орташа алынған дисперсияны (Average Variance Extracted, AVE) есептеуді ескере отырып, растаушы факторлық талдау (CFA);

– WarpPLS 7.0 бағдарламасын қолдана отырып, ең кіші квадраттар әдісі (PLS-SEM) (екі сатылы модельді бағалау және анықтау коэффициенттерін анықтау);

– регрессиялық диагностика, соның ішінде мультиколлинеарлық (VIF), гетероскедастикалық (LOESS көмегімен) және Махаланобис қашықтығына негізделген шығарындыларды жою.

PLS-SEM қолдану HTTL секторында жұмыс істейтін жастардың сауалнамасы деректеріне негізделген құрылымдық модельдеуге және корпоративтік сәйкестік, жалдау стратегиялары, адалдық және жұмыс берушінің тартымдылығы арасындағы тұрақты байланыстарды анықтауға мүмкіндік берді. Әдістеме гипотезаларды сенімді тексеруді және шкалалардың сенімділігін қамтамасыз етті, сонымен қатар жас қызметкерлердің жұмысын жалғастыру және компания туралы оң көзқарасты қалыптастыру ниеттеріне әсер ететін негізгі факторларды бағалауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы. Зерттеу цифрлық трансформация және өзгермелі институционалдық жағдайлар жағдайында жастарды жұмысқа орналастыру факторларын тұжырымдамалық қайта қарауды ұсына отырып, жастардың жұмыспен қамтылуын талдаудың теориялық және әдіснамалық негіздерін дамытуға үлес қосады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы келесідей:

- ғалымдардың шетелдік және отандық еңбектерін зерделеу негізінде автор "жастарды тиімді жұмыспен қамту" ұғымын нақтылады;

- жаһандық сын-қатерлер мен әлеуметтік-экономикалық трансформация жағдайында жастардың жұмыспен қамтылуын реттеудің тұжырымдамалық моделі әзірленді;

- жастарды жұмысқа орналастырудың негізгі проблемалары мен кедергілері, оның ішінде құрылымдық, институционалдық және білім беру шектеулерін қоса алғанда, экономиканың басым салаларындағы қазақстандық білім беру жүйесі мен ұлттық еңбек нарығының өзара іс-қимылының дисфункционалды әсерлері анықталды;

- HTTL секторында жұмыс берушінің тартымдылығын бағалау моделі әзірленді, ол корпоративтік сәйкестілік факторларының, жалдау стратегияларының және бейресми байланыс арналарының (WOM) жастарды жұмысқа орналасуға және ұстап қалуға ынталандыруға әсерін ескереді;

- компанияның цифрлық беделінің жастар арасында брендті бейресми түрде алға жылжытудың және еңбек міндеттемесінің детерминанты ретіндегі рөлі эмпирикалық түрде расталды, бұл цифрлық экономика жағдайында HR-тәсілдерді қайта қарастыруға мүмкіндік береді;

- тұрақты дамудың ұзақ мерзімді міндеттері мен технологиялық сын-қатерлерді ескере отырып, жастарды жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік саясаттың басым бағыттары айқындалды;

-цифрлық құралдарды, бизнеспен әріптестікті және кәсіптік білім беруді реформалауды қоса алғанда, жастарды жұмыспен қамтудың жаңа саясатын іске асыру тетіктері әзірленді.

Қорғауға шығарылатын тұжырымдар:

- мамандар ретінде қалыптасу, өсу және жетілу барысында алынған кәсіби әрі зияткерлік әлеуетті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін, жас мамандарға лайықты табыс әкелетін жұмыспен қамтылу ретінде «тиімді жастарды жұмыспен қамту» экономикалық санатының авторлық түсіндірмесі;

-жастардың еңбек нарығын ішкі және сыртқы трансформацияларға бейімдеудің институционалдық, экономикалық және әлеуметтік тетіктерінің кешенін қамтитын жастарды жұмыспен қамтудың тұжырымдамалық моделі;

-Қазақстанда жас мамандарды жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу үшін жастарды жұмысқа орналастыруға және ұстап қалуға ынталандыруға корпоративтік бірегейлік факторларының, жалдау стратегияларының және бейресми коммуникация арналарының (WOM) әсерін ескеретін HTTL секторындағы жұмыс берушінің тартымдылығын бағалау моделі;

- кәсіптік білім беру жүйесін жаңғыртуды, платформалық жұмыспен қамтуды институттандыруды, цифрлық және кәсіптік құзыреттерді дамытуды, сондай-ақ лайықты еңбек қағидаттарына негізделген жұмысқа орналастырудың икемді модельдерін қалыптастыруды қамтитын жастарды тұрақты және нәтижелі жұмыспен қамтуды қамтамасыз етуге бағытталған басымдықтар мен тетіктер кешені;

-еңбек нарығын трансформациялау жағдайында кәсіптік-техникалық және жоғары оқу орындарының түлектерін кәсіби дамытудың негізгі құралы ретінде қабылданатын «Мансап конструкторы».

Зерттеу нәтижелерінің теориялық маңыздылығы. Жүргізілген зерттеудің теориялық маңыздылығы әлеуметтік-экономикалық ортаның жаһандық трансформациялары жағдайында жастардың жұмыспен қамтылуын дамыту мәселелері бойынша ғылыми әдебиеттерде бар жұмыстарды толықтыру және кеңейту болып табылады. Диссертацияда жаһандық цифрландыру, еңбек нарығының тұрақсыздығы және тұрақты даму сынтетеуіріндерін күшейту жағдайында жас ұрпақты жұмысқа орналастыру ерекшеліктерін ашатын жаңа ғылыми ережелер ұсынылған. Нәтижелер жастарды өнімді экономикалық белсенділікке тарту тетіктері туралы түсініктерді кеңейте отырып, қолданыстағы жұмыспен қамту теориясын толықтырады. Жұмыста ұсынылған теориялық тұжырымдар мен тәсілдер білім беру процесінде Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарында «Экономика» және «Менеджмент» бағыттары бойынша мамандар даярлау кезінде, сондай-ақ еңбек нарығына, жұмыспен қамтуға және мемлекеттік экономикалық саясатқа байланысты пәндерді зерделеу кезінде пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығы және қолданылуы.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы мынада: жүргізілген экономикалық талдау, алынған нәтижелер мен қорытындылар жастарды

жұмыспен қамтудың мемлекеттік саясатын әзірлеу мен түзетуде, еңбек саласындағы әлеуметтік-экономикалық бағдарламаларды қалыптастыруда, сондай-ақ жаһандық сын-қатерлерді ескере отырып, еңбек нарығының қажеттіліктерін болжауда пайдаланылуы мүмкін. Тұжырымдалған негізгі басымдықтар мен тетіктер жас ұрпақтың еңбек белсенділігін арттыруға бағытталған жұмыспен қамту стратегияларын, жұмыспен қамтуға жәрдемдесу бағдарламаларын және білім беру траекторияларын әзірлеу кезінде пайдаланылуы мүмкін.

Лайықты жұмыспен қамту қағидаттарының әзірленген жүйесі және мансаптық модельдеу құралдары жастардың қажеттіліктері мен цифрлық еңбек нарығының талаптарына бейімделген жұмыспен қамтудың өңірлік және салалық стратегияларын қалыптастыруда қолданылады. Ұсынылған шаралар адами капиталды дамыту, жастар кәсіпкерлігін ынталандыру және жұмыспен қамтудың икемді нысандарын қалыптастыру жөніндегі жобаларды қоса алғанда, мемлекеттік бағдарламаларды іске асыруға интеграциялануы мүмкін. Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері кәсіби дайындық пен экономиканың нақты қажеттіліктері арасындағы құрылымдық сәйкессіздікті азайтуға бағытталған мемлекет, бизнес және білім беру жүйесі арасындағы өзара іс-қимыл тетіктерін жетілдіруге негіз бола алады. Қорытындылар мен ұсынылған тетіктер жұмыспен қамтуды реттеу саласындағы нормативтік-құқықтық актілерді әзірлеу кезінде, әсіресе платформалық жұмыспен қамтуды институционализациялау және цифрлық еңбек нысандары контекстінде пайдаланылуы мүмкін.

Жарияланымдар. Диссертациялық жұмыстың негізгі нәтижелері 19 ғылыми жұмыста жарияланды. Оның ішінде: ғылыми халықаралық-практикалық конференциялар жинақтарында 7 мақала (2 - шетелдік, 5 - қазақстандық), ҚР ҒЖБМ ҒЖБСҚК ұсынған басылымдарда 8 мақала, Scopus (процентиль 35-тен жоғары) және Web of Science дерекқорлар тізімінен рейтингтік журналдарда 2 мақала жарияланды.

АННОТАЦИЯ

**диссертации на соискание степени доктора философии (PhD) по
специальности 8D04101 - «Экономика»**

БУЙТЕК ЭЛЬВИРА КАЗЫБЕКБИКЫЗЫ

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЗАНЯТОСТИ МОЛОДЕЖИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН В УСЛОВИЯХ НОВЫХ ГЛОБАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ: ПРИОРИТЕТЫ И МЕХАНИЗМЫ

Актуальность темы диссертационного исследования.

В условиях глобализации сфера социально-трудовых отношений претерпевает существенные трансформации, требующие модернизации механизмов регулирования трудовых процессов. Реформирование социально-трудовых отношений в контексте внедрения новых форм занятости представляет собой противоречивый процесс, сопровождающийся необходимостью поиска новых подходов к управлению трудовыми ресурсами, усилению системы социальной защиты работников, а также адаптации институциональных структур к реальным потребностям современного рынка труда. В этих условиях молодёжь, обладая ограниченным трудовым опытом и пониженной конкурентоспособностью, нередко оказывается в группе структурной безработицы или частичной занятости. В международной практике вопросам трудоустройства молодёжи, как уязвимой, но одновременно стратегически значимой части трудоспособного населения, уделяется приоритетное внимание. В частности, в развитых странах достигнуты высокие показатели вовлечённости молодёжи в рынок труда благодаря внедрению программ дуального образования, налаживанию тесной связи между системой подготовки кадров и реальными запросами экономики. Тем не менее, даже в условиях высокоразвитых экономик сохраняются проблемы адаптации молодого поколения к изменяющимся условиям труда, что подтверждает необходимость постоянного совершенствования политики занятости с учётом новых вызовов. Профессиональная реализация молодёжи, её успешная интеграция в рынок труда и активное участие в экономических процессах напрямую влияют не только на текущее состояние занятости, но и на долгосрочные перспективы устойчивого развития национальной экономики.

На фоне глобальных тенденций, обозначенных выше, Казахстан также сталкивается с рядом острых вызовов в сфере молодёжной занятости. По данным за 2023г. По данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан, в 2023 г. численность молодёжи составила около 25% от общего населения страны, что подчёркивает значимость формирования устойчивой и эффективной системы содействия их занятости и профессиональной реализации. Сложившаяся ситуация во многом обусловлена структурным несоответствием между системой подготовки кадров и реальными

требованиями рынка труда, а также недостаточной развитостью механизмов сопровождения трудоустройства молодых специалистов.

В последние годы в стране были приняты и реализованы государственные стратегические документы и целевые программы, направленные на формирование эффективной политики в области занятости молодёжи. В числе наиболее значимых инициатив можно выделить Закон РК «О государственной молодёжной политике», Государственную программу развития продуктивной занятости и массового предпринимательства «Еңбек» на 2017–2021 годы, Национальный проект развития предпринимательства на 2021–2025 годы, Концепцию развития рынка труда Республики Казахстан на 2024–2029 годы, а также программу «Молодёжная практика», ориентированную на приобретение первичного профессионального опыта выпускниками образовательных учреждений. Более того, значимость настоящего исследования существенно возрастает в свете приоритетов всесторонней поддержки молодёжи и развития занятости, обозначенных в Послании Президента Республики Казахстан Касым-Жомарта Токаева народу страны «Справедливый Казахстан: закон и порядок, экономический рост, общественный оптимизм» от 2 сентября 2024 г., где поставлена задача выстраивать политику занятости молодёжи с опорой на реальные потребности рынка труда и в соответствии с целями нового экономического курса страны.

С учётом вышеуказанных обстоятельств особенно актуальной становится необходимость всестороннего исследования и глубокой проработки теоретических и методологических аспектов занятости молодёжи в условиях современных глобальных вызовов. Требуется комплексное научное осмысление процессов профессиональной реализации молодого поколения, разработка эффективных подходов государственной поддержки, а также формирование теоретико-методологических основ, обеспечивающих согласованное взаимодействие между системой профессиональной подготовки и актуальными запросами рынка труда. Обращаясь к международному опыту в сфере занятости молодёжи и учитывая социально-экономические особенности различных стран, можно выделить целый ряд эффективных практик и механизмов, представляющих интерес для адаптации и применения в условиях Казахстана. Их анализ и сравнительная оценка позволяют обосновать целесообразность внедрения приемлемых мер с учётом национального контекста и приоритетов устойчивого развития.

Таким образом, актуальность данного диссертационного исследования не вызывает сомнений.

Цели и задачи исследования.

Целью диссертационного исследования является разработка теоретико-методологических подходов по выбору ключевых приоритетов и совершенствованию механизмов регулирования занятости молодёжи в Казахстане в условиях современных глобальных вызовов.

В соответствии с поставленной целью предлагается решение следующих **основных задач**:

- исследовать теоретические подходы к молодёжной занятости в рамках классической, кейнсианской, неоклассической, институциональной и цифровой экономической мысли;

- обобщить зарубежный опыт стимулирования занятости молодёжи, включая программы ЕС, Азии и Латинской Америки, а также модели двойного образования;

- разработать концептуальную модель регулирования молодёжной занятости в условиях глобальных вызовов и социально-экономической трансформации;

- провести анализ текущего состояния молодёжной занятости в Казахстане с учётом территориальной специфики и динамики региональных рынков труда;

- выявить основные проблемы и барьеры трудоустройства молодёжи, включая структурные, институциональные и образовательные ограничения;

- оценить значимость привлекательности работодателя как фактора содействия трудоустройству молодых специалистов в Казахстане;

- определить приоритетные направления государственной политики в области занятости молодёжи с учётом долгосрочных задач устойчивого развития и предложить эффективные механизмы реализации новой политики занятости молодёжи, включая цифровые инструменты, партнёрство с бизнесом и реформу профессионального образования;

- обосновать эффективные стратегические направления повышения привлекательности работодателей в условиях изменений на рынке труда.

Предмет исследования. Социально-экономические процессы обеспечения занятости молодежи в Республике Казахстан в условиях современных глобальных вызовов.

Объект исследования. Трудоспособная молодежь на рынке труда Казахстана.

Методы исследования. Теоретическую и методологическую базу исследования составляют современные научные подходы к изучению занятости молодёжи и привлекательности работодателя, а также применение как качественных, так и количественных методов, что позволило провести всестороннюю оценку факторов, определяющих восприятие привлекательности работодателя среди молодёжи в Казахстане с учётом процессов цифровизации и отраслевой специфики сектора HTTL (hospitality, travel, tourism, and leisure). В рамках работы были использованы следующие методы:

– анкетирование через платформу Webropol и использование услуг профессиональной маркетинговой компании по сбору данных (оценка ответов респондентов осуществлялась по пятибалльной шкале Лайкерта);

– эксплораторный факторный анализ (EFA) методом главных осей с вращением Promax с использованием программного обеспечения SPSS (версия 23.0);

– проверка смещения общего метода (Common Method Bias), включая тест Харманса и анализ полной коллинеарности (Full Collinearity VIFs);

- подтверждающий факторный анализ (CFA) с учетом расчёта коэффициента надёжности Кронбаха (Cronbach's α), составной надёжности (Composite Reliability, CR) и средней извлечённой дисперсии (Average Variance Extracted, AVE);

- метод частных наименьших квадратов (PLS-SEM) с использованием программы WarpPLS 7.0 (двухэтапная оценка модели и определение коэффициентов детерминации);

- регрессионная диагностика, включая проверку мультиколлинеарности (VIF), гетероскедастичности (с применением LOESS) и исключение выбросов на основе расстояния Махаланобиса.

Применение PLS-SEM позволило провести структурное моделирование на основе данных опроса молодёжи, работающей в HTTL-секторе, и выявить устойчивые связи между корпоративной идентичностью, стратегиями найма, лояльностью и привлекательностью работодателя. Методология обеспечила достоверную проверку гипотез и надёжность шкал, а также позволила оценить ключевые факторы, влияющие на намерения молодых сотрудников продолжать работу и формировать позитивное представление о компании.

Научная новизна исследования.

- на основе изучения зарубежных и отечественных трудов ученых автором было уточнено понятие «эффективная занятость молодёжи»;

- разработана концептуальная модель регулирования молодёжной занятости в условиях глобальных вызовов и социально-экономической трансформации;

- выявлены основные проблемы и барьеры трудоустройства молодёжи, в том числе дисфункциональные эффекты взаимодействия казахстанской системы образования и национального рынка труда в приоритетных отраслях экономики, включая структурные, институциональные и образовательные ограничения;

- разработана модель оценки привлекательности работодателя в секторе HTTL, учитывающая влияние факторов корпоративной идентичности, стратегий найма и неформальных каналов коммуникации (WOM) на мотивацию молодёжи к трудоустройству и удержанию для содействия трудоустройству молодых специалистов в Казахстане;

- эмпирически подтверждена роль цифровой репутации компании как детерминанты трудовой приверженности и неформального продвижения бренда среди молодёжи, что позволяет переосмыслить HR-подходы в условиях цифровой экономики;

- определены приоритетные направления государственной политики в области обеспечения занятости молодёжи с учётом долгосрочных задач устойчивого развития и технологических вызовов;

- разработаны механизмы реализации новой политики занятости молодёжи, включая цифровые инструменты, партнёрство с бизнесом и реформу профессионального образования.

Положения, выносимые на защиту:

- авторская трактовка экономической категории «эффективная молодёжная занятость», как занятость, которая позволяет обеспечить молодым специалистам достойный доход для реализации профессионального и интеллектуального потенциала, приобретенного в процессе обучения, роста и совершенствования;
- концептуальная модель молодежной занятости, включающая комплекс институциональных, экономических и социальных механизмов адаптации рынка труда молодежи к внутренним и внешним трансформациям;
- модель оценки привлекательности работодателя в секторе НТТЛ, учитывающая влияние факторов корпоративной идентичности, стратегий найма и неформальных каналов коммуникации (WOM) на мотивацию молодёжи к трудоустройству и удержанию для содействия трудоустройству молодых специалистов в Казахстане;
- комплекс приоритетов и механизмов, направленных на обеспечение устойчивой и продуктивной занятости молодежи, включающий модернизацию системы профессионального образования, институционализацию платформенной занятости, развитие цифровых и профессиональных компетенций, а также формирование гибких моделей трудоустройства, основанных на принципах достойного труда;
- «Конструктор карьеры» как основополагающий инструмент профессионального развития выпускников профессионально-технических и высших учебных заведений в условиях трансформации рынка труда.

Теоретическая значимость результатов исследования. Теоретическая значимость проведенного исследования заключается в дополнении и расширении существующих в научной литературе работ по вопросам развития молодёжной занятости в условиях глобальных трансформаций социально-экономической среды. В диссертации представлены новые научные положения, раскрывающие специфику трудоустройства молодого поколения в условиях глобальной цифровизации, нестабильности рынка труда и усиления вызовов устойчивого развития. Полученные результаты дополняют существующую теорию занятости, расширяя представления о механизмах вовлечения молодёжи в продуктивную экономическую активность. Теоретические выводы и подходы, представленные в работе, могут быть использованы в образовательном процессе при подготовке специалистов по направлениям «Экономика» и «Менеджмент» в вузах Республики Казахстан, а также при изучении дисциплин, связанных с рынком труда, занятостью и государственной экономической политикой.

Практическая значимость и применение результатов исследования.

Практическая значимость исследования заключается в том, что проведённый экономический анализ, полученные результаты и выводы могут быть использованы при разработке и корректировке государственной политики занятости молодёжи, формировании социально-экономических программ в сфере труда, а также при прогнозировании потребностей рынка труда с учётом глобальных вызовов. Сформулированные ключевые

приоритеты и механизмы могут быть использованы при разработке стратегий трудоустройства, программ содействия занятости и образовательных траекторий, ориентированных на повышение трудовой активности молодого поколения.

Разработанная система принципов достойной занятости и инструментарий карьерного моделирования применимы при формировании региональных и отраслевых стратегий занятости, адаптированных к потребностям молодёжи и требованиям цифрового рынка труда. Предложенные меры могут быть интегрированы в реализацию государственных программ, включая проекты по развитию человеческого капитала, стимулированию молодёжного предпринимательства и формированию гибких форм занятости. Кроме того, результаты исследования могут служить основой для совершенствования механизмов взаимодействия между государством, бизнесом и системой образования, направленных на сокращение структурного несоответствия между профессиональной подготовкой и реальными потребностями экономики. Выводы и предложенные механизмы могут быть использованы при разработке нормативно-правовых актов в сфере регулирования занятости, особенно в контексте институционализации платформенной занятости и цифровых форм труда.

Публикации. Основные результаты диссертационной работы опубликованы в 17 научных работах. Из них в сборниках научных международно-практических конференций опубликовано 7 статей (2 - зарубежные, 5 - казахстанские), 8 статей в изданиях, рекомендованных КОКНВО МНВО РК, 2 статей в рейтинговых журналах из списка баз данных Scopus (процентиль выше 35) и Web of Science.

BUI TEK ELVIRA KAZYBEKBUKYZY

**YOUTH EMPLOYMENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN
THE CONDITIONS OF MODERN GLOBAL CHALLENGES:
PRIORITIES AND MECHANISMS**

**Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the
specialty 8D04101 - «Economics»**

ANNOTATION

Relevance of the topic of the dissertation work.

Under the conditions of globalization, the sphere of socio-labor relations is undergoing significant transformations that require the modernization of mechanisms for regulating labor processes. The reform of socio-labor ties in the context of the introduction of new forms of employment represents a contradictory process, accompanied by the need to seek new approaches to labor resource management, strengthen the system of social protection for workers, and adapt institutional structures to the real needs of the modern labor market. In these circumstances, young people possessing limited work experience and reduced competitiveness often find themselves in a group of structurally unemployed or partially employed individuals. In international practice, youth employment—a vulnerable yet strategically important segment of the working-age population—receives priority attention. In particular, developed countries have achieved high levels of youth engagement in the labor market through the implementation of dual education programs and the establishment of strong links between the training system and the actual needs of the economy.

Nevertheless, even in highly developed economies, problems persist regarding adapting the younger generation to changing working conditions, which confirms the necessity of continuously improving employment policies in response to new challenges. The professional fulfillment of youth, their successful integration into the labor market, and active participation in economic processes directly affect the current state of employment and the long-term prospects for the sustainable development of the national economy.

Against the global trends outlined above, Kazakhstan is also facing several acute challenges in youth employment. According to 2023 data from the Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan, the number of young people in 2023 accounted for about 25% of the country's total population, which underscores the importance of creating a stable and effective system to promote their employment and professional fulfillment. The current situation is mainly due to a structural mismatch between the training system and the actual demands of the labor market, as well as the underdevelopment of mechanisms for supporting the employment of young specialists.

In recent years, the country has adopted and implemented strategic government documents and targeted programs to form an effective youth employment policy. Among the most significant initiatives are the Law of the Republic of Kazakhstan “On State Youth Policy,” the State Program for the Development of Productive Employment and Mass Entrepreneurship “Enbek” for 2017–2021, the National Project for Entrepreneurship Development for 2021–2025, the Concept for Labor Market Development of the Republic of Kazakhstan for 2024–2029, as well as the “Youth Practice” program, focused on acquiring initial professional experience by graduates of educational institutions. Moreover, the significance of the present research is further enhanced in light of the priorities for comprehensive support of youth and employment development stated in the Address of the President of the Republic of Kazakhstan, Kassym-Jomart Tokayev, to the people of the country, titled “A Fair Kazakhstan: Rule of Law, Economic Growth, and Public Optimism,” dated September 2, 2024, which emphasizes the task of building youth employment policy based on the real needs of the labor market and by the goals of the new economic course of the country.

Given the circumstances mentioned above, the necessity of a comprehensive investigation and in-depth development of the theoretical and methodological aspects of youth employment in the context of modern global challenges becomes particularly relevant. A thorough scientific understanding of the processes of professional fulfillment of the younger generation is required, along with the development of practical approaches to state support and the formation of theoretical and methodological foundations ensuring coordinated interaction between the system of professional training and the current demands of the labor market. Referring to international experience in youth employment and considering the socioeconomic characteristics of different countries, several effective practices and mechanisms can be identified that are of interest for adaptation and application in Kazakhstan. Their analysis and comparative assessment justify the appropriateness of implementing relevant measures, considering the national context and sustainable development priorities.

Thus, the relevance of this dissertation research is beyond doubt.

Aim and objectives of the study. The aim of the dissertation research is to develop theoretical and methodological approaches for identifying key priorities and improving the mechanisms of youth employment regulation in Kazakhstan under the conditions of modern global challenges.

In accordance with this goal, the solution of the following main **objectives** is proposed:

- to explore theoretical approaches to youth employment within the frameworks of classical, Keynesian, neoclassical, institutional, and digital economic thought
- to summarize the international experience in promoting youth employment, including EU, Asian, and Latin American programs, as well as dual education models
- to develop a conceptual model for regulating youth employment under global challenges and socio-economic transformation;

- to analyze the current state of youth employment in Kazakhstan, taking into account territorial specifics and the dynamics of regional labor markets;
- to identify the main problems and barriers to youth employment, including structural, institutional, and educational constraints;
- to assess the significance of employer attractiveness as a factor facilitating the employment of young specialists in Kazakhstan
- to determine priority directions of state policy in the field of youth employment, considering the long-term objectives of sustainable development and propose effective mechanisms for implementing a new youth employment policy, including digital tools, business partnerships, and vocational education reform.
- to prove effective strategic directions for increasing the attractiveness of employers in the context of changes in the labor market.

The subject of the study. Socio-economic processes of youth employment in the Republic of Kazakhstan in the conditions of modern global challenges.

The object of the study. Working-age youth in the labor market of Kazakhstan.

Research methods. The theoretical and methodological foundation of the study is based on contemporary scientific approaches to the analysis of youth employment and employer attractiveness, as well as the use of qualitative and quantitative methods. This allowed for a comprehensive assessment of the factors determining youth perception of employer attractiveness in Kazakhstan, considering digitalization processes and the sectoral specifics of the HTTL sector (hospitality, travel, tourism, and leisure). The following methods were employed in the study:

- survey via Webropol platform and use of services of professional marketing company on data collection (respondents' answers were assessed on a five-point Likert scale);
- exploratory Factor Analysis (EFA) using Principal Axis Factoring with Promax rotation, conducted via SPSS software (version 23.0);
- common Method Bias testing, including Harman's single-factor test and full collinearity assessment (Full Collinearity VIFs);
- confirmatory Factor Analysis (CFA) with the calculation of Cronbach's alpha (α), Composite Reliability (CR), and Average Variance Extracted (AVE);
- Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) using WarpPLS 7.0 software (two-stage model assessment and determination of R^2 coefficients);
- regression diagnostics, including checks for multicollinearity (VIF), heteroskedasticity (using LOESS), and outlier exclusion based on Mahalanobis distance.

The application of PLS-SEM made it possible to conduct structural modeling based on survey data from youth employed in the HTTL sector and to identify stable relationships between corporate identity, recruitment strategies, loyalty, and employer attractiveness. The methodology ensured reliable hypothesis testing and scale validity and enabled the assessment of key factors influencing young

employees' intentions to remain with the company and to form a positive perception of the organization.

The scientific novelty of the study.

- based on the study of foreign and domestic works of scientists, the author has clarified the concept of “effective youth employment”;
- the conceptual model of regulation of youth employment in the conditions of global challenges and socio-economic transformation was developed;
- the main problems and barriers of youth employment were revealed, including dysfunctional effects of interaction between Kazakhstan's education system and the national labor market in priority sectors of the economy, including structural, institutional and educational limitations;
- a model for assessing employer attractiveness in the HTTL sector has been developed, taking into account the influence of corporate identity factors, recruitment strategies, and informal communication channels (WOM) on youth motivation for employment and retention;
- the role of a company's digital reputation as a determinant of job commitment and informal brand promotion among youth has been empirically confirmed, enabling the reconsidering of HR approaches within the digital economy;
- priority directions of the state policy in the field of youth employment are defined taking into account long-term tasks of sustainable development and technological challenges;
- mechanisms of realization of the new youth employment policy, including digital tools, partnership with business and reform of vocational education were developed.

Conclusions to be defended:

- author's interpretation of the economic category “effective youth employment” as employment that allows young professionals to provide a decent income for realization of professional and intellectual potential acquired in the process of training, growth and improvement;
- a conceptual model of youth employment, including a set of institutional, economic and social mechanisms for adapting the youth labor market to internal and external transformations;
- a model for assessing employer attractiveness in the HTTL sector, which takes into account the influence of factors of corporate identity, hiring strategies and informal communication channels (WOM) on the motivation of young people for employment and retention to promote the employment of young professionals in Kazakhstan;
- a set of priorities and mechanisms aimed at ensuring sustainable and productive youth employment, including modernization of the vocational education system, institutionalization of platform employment, development of digital and professional competencies, and formation of flexible employment models based on decent work principles;
- “Career constructor” as a fundamental tool for professional development of graduates of vocational and higher education institutions in the conditions of labor market transformation.

Theoretical significance of the study results. The research's theoretical significance lies in supplementing and expanding existing scientific literature on developing youth employment under conditions of global transformations in the socio-economic environment. The dissertation presents new scientific provisions that reveal the specifics of youth employment in the context of global digitalization, labor market instability, and growing sustainable development challenges. The results complement existing employment theory by broadening the understanding of mechanisms for engaging youth in productive economic activity. The theoretical conclusions and approaches presented in the study may be used in the educational process for training specialists in the fields of “Economics” and “Management” at universities in the Republic of Kazakhstan, as well as in the study of disciplines related to the labor market, employment, and public economic policy.

Practical significance and application of the research results.

The research's practical significance lies in the fact that the conducted economic analysis, obtained results, and conclusions can be used in the development and adjustment of state youth employment policy, the formation of socio-economic programs in the field of labor, and forecasting labor market needs in the context of global challenges. The formulated key priorities and mechanisms can be applied in developing employment strategies, job promotion programs, and educational trajectories aimed at increasing the labor activity of the younger generation.

The developed system of decent employment principles and the career modeling toolkit are applicable in forming regional and sectoral employment strategies adapted to the needs of youth and the demands of the digital labor market. The proposed measures can be integrated into implementing state programs, including projects on human capital development, youth entrepreneurship promotion, and the formation of flexible forms of employment. In addition, the research results can serve as a foundation for improving the mechanisms of interaction between the state, business, and the education system to reduce the structural mismatch between professional training and the actual needs of the economy. The conclusions and proposed mechanisms can be used in developing regulatory legal acts in the field of employment regulation, especially in the context of the institutionalization of platform-based and digital forms of labor.

Publications. The main results of the dissertation work have been published in 17 scientific papers. Of these, seven articles have been published in the collections of scientific international practical conferences (2 - foreign, 5 - Kazakhstani), eight articles in publications recommended by the CQASHE of Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, two articles in rating journals from the list of Scopus databases (percentile over 35) and Web of Science.